

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Departamentul de Limbi și Literaturi Romane
Centrul de Studii Literare Belgiene de Limbă Franceză

Lazar Andrei-Ioan

TEZA DE DOCTORAT

AUTOBIOGRAFIA ÎNTRE TEXT ȘI IMAGINE

- Rezumat -

Conducător științific : Prof. Univ. Dr. Rodica POP

Juriu :

Prof. Univ. Dr. Rodica POP, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Prof. Univ. Dr. Yvonne GOGA, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Prof. Univ. Dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

Prof. Univ. Dr. Radu TOMA, Universitatea din București

CUPRINS

INTRODUCERE

- 0.1. Descoperirea eului : între portret și postură
- 0.2. Problematika și scopurile cercetării
- 0.3. Metodologie
- 0.4. Corpusul și structura tezei

PRIMA PARTE AUTOBIOGRAFIA ÎN OGLINDA TEORIEI RETORICA OBIECTIVITĂȚII

INTRODUCERE PARȚIALĂ

I. INSTITUȚIONALIZAREA AUTOBIOGRAFIEI CA GEN LITERAR

1. Precizări terminologice

2. Reacții și omisiuni

- 2.1. Reacții literare
- 2.2. Reacții critice
- 2.3. Termeni alternativi

3. Genuri liminare

- 3.1. Autobiografia teoretică
- 3.2. Narațiunea „indecidabilă”
 - 3.2.1. Oscilații intertextuale
 - 3.2.2. Autobiografia operei
- 3.3. Autobiografia non-literară

II. LA LIMITA LITERATURII

1. Imaginea și iconotextul

2. De la pagină la ecran : mediamorfoze literare

3. Fotografie și scriitură

4. Reprezentarea timpului și a absenței

III. HIBRIDĂRI GENERICI

1. Chestiuni de naratologie literară și filmică

2. Limbajul imaginilor

3. Literatură și cinema

4. *Homo cathodicus*

- 4.1. Convențiile reprezentării media
- 4.2. Imaginea mediatică a autorului

5. De la postură la iconografia de autor

- 5.1. Posturi mediatice
- 5.2. Dispozitivul mediatic
- 5.3. Pentru o autobiografie intermedială

CONCLUZIE PARȚIALĂ

A DOUA PARTE
POSTURI ȘI IMPOSTURI AUTO-REFLEXIVE
POETICILE SUBIECTIVITĂȚII

INTRODUCERE PARȚIALĂ

I. A (SE) SCRIE, A (SE) NARA

1. Cuvintele și imaginile

- 1.1. Renunțarea la literatură
- 1.2. Limbajul-corp
- 1.3. Ființa de limbaj
- 1.4. Aservirea limbajului : plagiat și rescriere

2. De la corp la corpus

- 2.1. Corpul mitic
- 2.2. Corpul pietrificat
- 2.3. Metamorfoza corpului în corpus
- 2.4. Mimodrame intertextuale

3. Labirintul yourcenarian al scriiturii

- 3.1. Eul în șantier
 - 3.1.1. Eul fără intermediar
 - 3.1.2. Prezențe fantomatice
- 3.2. Imaginea neclintită
 - 3.2.1 Posturi foto(bio)grafice în *Le Labyrinthe du Monde*
 - 3.2.2. De la masca funerară la vocea neutră
 - 3.2.3. Scriitura fotografică
 - 3.2.4. Portretul ca oglindire a unui Eu distant
- 3.3. Imaginea mobilă
 - 3.3.1. Subiectul intermediat
 - 3.3.2. De la ecran la pagină
 - 3.3.3. Imposibila destăinuire

II.DECONSTRUIREA TEXTULUI, CONSTRUIREA IMAGINII

1. Suprapuneri autoreferențiale

- 1.1. Jocul, dejucarea
- 1.2. Imaginea în oglinda scriiturii
- 1.3. Lecturi fotografice

2. Dispozitivul specular

- 2.1. Coperta și pactul autobiografic vizual
- 2.2. Manuscrisul ca ficțiune grafice
- 2.3. Pseudo-grafia
- 2.4. Autobiografie conceptuală

3. Descompunerea autoreferențialității

- 3.1. „Legea” confesiunii
- 3.2. Deconstruirea paginii și multiplicarea lecturii

4. Acesta (nu) va fi (fost) Derrida

- 4.1. Confesiunea polifonică
- 4.2. Numele nemărturisit și dezarticularea corporalității

III. CEALALTĂ PRIVIRE

1. Dincolo de limitele genurilor

- 1.1. A scrie împotriva tuturor
- 1.2. Creația multiformă
- 1.3. Muzeul imaginar al lui Hervé Guibert

2. Fotografia în text

- 2.1. Imortalizarea scriiturii
- 2.2. Opera ca decupaj

CONCLUZIE PARȚIALĂ

A TREIA PARTE DE CEALALTĂ PARTE A OGLINZII SPAȚIUL AUTOBIOGRAFIC INTERMEDIAL

I. OGLINDA REINVENTATĂ – DECADRĂRI ȘI ECOLALII

1. Spațiile intermediare : intermedialitatea și identitatea hibridă

2. Transfigurări sartriene : de la statutul de scriitor la cel de intelectual

- 2.1. Traectoria unui intelectual
- 2.2. Cealaltă autobiografie

3. *La Pudeur ou l'impudeur* – un corpus filmic intermedial

- 3.1. Strategii de legitimare cinematografică
- 3.2. Pagina ca suprafață filmică
- 3.3. Filmul ca suprafață fotografică

4. Despre spectralizare

- 4.1. Autobiografia în oglinda constrângerilor generice
- 4.2. De la idee la montaj
- 4.3. (D)enușarea dispozitivului
- 4.4. Arhivarea prezenței și spectralizarea eului

II. AUTOBIOGRAFIA INTERMEDIALĂ

1. Reîntoarcerea Autorului

2. Inversarea raporturilor text-imagie

3. Opera tranzitivă

CONCLUZIE PARȚIALĂ

CONCLUZII GENERALE

BIBLIOGRAFIE

ANEXĂ

GLOSAR

INDEX DE TERMENI

INDEX PATRONIMIC

Cuvinte cheie: *intermedialitate, transpunere, fotografie, cinema, media, autofigurare, autoreprezentare, interviu, pact vizual, postură literară, ego-literatură, iconografie, instituție literară, legitimare, semnătură, privire, ecran, auto-reflectare, proiecție, deconstrucție, spectralizare*

1. Argument

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, odată cu dispariția autorului și cu derivatele iconoclaste ale structuralismului și ale semioticii, o nouă formă de subiectivitate își face apariția în interiorul spațiului literar. Acest subiect compozit ale cărui rădăcini îl ancorează în interiorul limbajului și al scriiturii nu mai păstrează nimic din plenitudinea unui eu rousseauist. Renunțând la mitul unei aderențe perfecte a eului la sine însuși, mit întreținut și argumentat de discursul literar și filosofic de-a lungul istoriei, scriitorii ale căror opere fac obiectul cercetării noastre regăsesc în gestul creației doar o formulă imperfectă de articulare a sensurilor și a ecourilor unui trecut pe care memoria îl păstrează fragmentar. Aflați în căutarea unei structuri adecvate acestei interiorități descompuse, Jean-Paul Sartre, Marguerite Yourcenar, Roland Barthes, Jacques Derrida și Hervé Guibert se îndepărtează de forma austeră a modelului canonic autobiografic propus de Philippe Lejeune. În același timp, fotografia, cinematografia și media apar ca un al doilea spațiu de autofigurare, în măsură să refacă prin imaginile pe care le aduc în fața spectatorului, unitatea pierdută a subiectului autobiografic. Supusă unor serii de constrângeri din partea unui câmp instituțional în curs de legitimare culturală, imaginea va contrapuncta la rândul ei discursul autoreferențial, fără a lăsa să transpară în filigran semnele unei identități ireductibile. Întrebările la care am încercat să răspundem în această lucrare vizează tocmai acest moment de joncțiune între modalitățile de autofigurare textuală și formele pe care le ia prezența scriitorilor în fața camerelor de filmat.

2. Problematika și scopurile cercetării.

Prin intermediul prezentei teze de doctorat ne-am propus să examinăm tranziția discursului autobiografic dinspre literatură înspre spațiul media, să înregistrăm felul în care acest parcurs impune o serie de modificări la nivelul suportului operei, al formulelor de difuzare și receptare și al mijloacelor de producere, pentru a circumscrie, mai apoi, coordonatele principale ale unei schimbări radicale de paradigmă ce afectează statutul Autorului, al naratorului, al subiectului și mecanismele de figurare a sinelui.

În descendența teoriei autobiografice propusă de Philippe Lejeune în anii 70, devenită sub influența noilor contexte media, mai degrabă limitativă, ipoteza noastră de cercetare propune o extindere a cadrului acestei teorii, în vederea conceperii autobiografiei nu numai ca

operă unică, monolitică și autosuficientă, ale cărei limite ar fi implicit cele ale unui text literar, ci sub forma unui „corpus” intermedial, situat la confluența textului cu imaginea.

Pornind de la premisa că raportul dintre text și imagine este cauționat de un proiect postural coerent al autorului, inclus la rândul său într-un proiect artistic mobilizând autobiografia, autoportretul fotografic și cel cinematografic, ne-am propus să reevaluăm în prezentul studiu raportul dintre literatură, fotografie și cinema în cazul specific al autobiografiei. Prin urmare, în tentativa de a formula argumentele necesare unei mutații paradigmatică înregistrate de câmpul literar, am acordat un spațiu de analiză mai vast fenomenelor de heterogenericitate. S-a impus astfel necesitatea raportării la un nou spațiu hermeneutic, marcat de tensiuni și semnificații proprii, cărui i se subsumează atât actul creației cât și cel al receptării și care destituie ascendentul logocentrist sub incidența căruia se plasează literatura, pentru a accede la o nouă dimensiune pe care o numim intermedială.

3. Metodologie

Lucrarea de față se vrea atât o analiză textuală cât și una imagologică astfel încât instrumentele de cercetare utilizate provin din zona teoriilor naratologice, mediologice și sociologice. Această abordare interdisciplinară stă la baza unei noi viziuni asupra autobiografiei, eminentamente transgenerică și intermedială.

4. Prezentarea tezei

Scriitorii incluși în corpusul cercetării noastre sunt autori de scrieri autobiografice publicate în volum și parțial transpuse în producții filmice sau fotografice. Astfel în 1964 Jean-Paul Sartre publică *Les Mots*¹, iar un deceniu mai târziu apare versiunea cinematografică *Sartre par lui-même*², realizată de Alexandre Astruc și Michel Contat. Marguerite Yourcenar se consacră între 1974 și 1987 redactării celor trei volume care formează *Le Labyrinthe du Monde*³ – *Souvenirs Pieux*, *Archives du Nord* și *Quoi ? L'éternité*, perioadă în care nu vor întârzia să apară numeroase interviuri filmate, ca de exemplu „Dans l'île du Mont-Désert chez Marguerite Yourcenar”⁴ sau „Apostrophes”⁵, prin intermediul cărora autoarea își expune proiectul editorial. Roland Barthes asociază scriiturii fragmentare a sineului o suită de

¹ Jean-Paul Sartre, *Les Mots*, Paris, Gallimard, 1964. [Jean-Paul Sartre, *Cuvintele. Greșala*, traducere din limba franceză de Teodora Cristea și Marius Robescu, București, RAO Internațional, 2005.]

² *Sartre par lui-même*, [1976] film realizat de Alexandre Astruc și Michel Contat, Paris, Éditions Montparnasse, 2007, 2 DVD, 3 ore 07 min.

³ Marguerite Yourcenar, *Le Labyrinthe du monde I. Souvenirs pieux* [1974], *Le Labyrinthe du monde II. Archives du Nord* [1977] și *Le Labyrinthe du monde III. Quoi ? L'éternité* [1988], în *Essais et mémoires*, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1991. [Menționăm aici traducerea în limba română realizată de Angela Cișmaș : Marguerite Yourcenar, *Labirintul Lumii. Amintiri pioase. Arhive ale Nordului*, București, Editura Univers 1986 și *Id., Ce ? Eternitatea*, București, Editura Univers, 1993.]

⁴ Phillipe Dasnoy, „Dans l'île du Mont-Désert chez Marguerite Yourcenar”, emisiune realizată de Jean Antoine, RTBF, difuzată în 16 aprilie 1975, 47 min.

⁵ Bernard Pivot, *Apostrophes*, „Spécial Marguerite Yourcenar”, emisiune realizată de Nicolas Ribowski, Paris, Antenne 2, difuzată în data de 7 decembrie 1979, 1 oră 10 min.

fotografii în *Roland Barthes par Roland Barthes*⁶, exemplu care va fi preluat și de Jacques Derrida în „Circonfession”⁷, cu mențiunea că filozoful își extinde proiectul și apare în filmul *Derrida* realizat de Amy Ziering Kofman și Kirby Dick în 2002⁸. Opera lui Hervé Guibert urmărește îndeaproape evenimentele existenței autorului, așa cum o demonstrează *Mes Parents*⁹, *À l’ami qui ne m’a pas sauvé la vie*¹⁰, *Le Protocole compassionnel*¹¹, *L’Homme au chapeau rouge*¹² sau filmul *La Pudeur ou l’impudeur*¹³ care dezvăluie spectatorilor lupta pe care acesta o poartă cu sida.

Astfel, de la Jean Paul Sartre la Hervé Guibert, ecuația text-imagie a fost perpetuu modificată, fie prin discreditarea integrală a funcțiilor ontologice ale scriiturii, fie prin dorința manifestă de a supralicita dimensiunea vizuală a confesiunii autobiografice, mergându-se până la punctul în care aceasta devine indiscernabilă de compoziția fotografică, în cazul lui Guibert. Aceste două poziții radicale punctează de fapt întreaga evoluție a genului de-a lungul unui secol care a bulversat ierarhiile artistice, în care literatura a fost plasată în amonte audiovizualului. Totodată, o serie de poziții intermediare sunt ocupate de figuri precum Roland Barthes, Jacques Derrida și Marguerite Yourcenar. Fiecare dintre acești autori teoretizează raportul care se însinuează între reprezentarea eului și reprezentarea literară, între cuvânt, imagine și privirea Celuilalt, între figuralizarea și spectralizarea unei identități difuze, nomade, mobilizată de dorința de a se sustrage scriiturii și de a migra înspre procedee noi. În acest sens, fără a fi un gen în sine sau un efect de lectură, autobiografia este un spațiu experimental ale cărei limite nu se reduc la cadrul unei singure arte și care solicită interpretări multiple.

Astfel, între 1964 și 2002, interval de aproximativ o jumătate de secol, evoluția istoriei literare este profund influențată de operele pe care ne propunem să le abordăm, iar autobiografia e supusă unor mutații esențiale. Sub efectele unei societăți marcate de criza celui de-al doilea război mondial, Sartre realizează o reevaluare a scriiturii și a rolului său social. Produs al literaturii angajate, volumul *Les Mots* reprezintă atât o ruptură de literatură cât și o punere sub semnul întrebării a statutului scriitorului. Așa cum proclamă Sartre în 1948, singura formă plauzibilă de supraviețuire a scriitorului și a literaturii este afilierea ideologică. Trei decenii mai târziu, autorul reia aceste idei în filmul realizat de Alexandre

⁶ *Roland Barthes par Roland Barthes*, Paris, Éditions du Seuil, col. „Écrivains de toujours”, 1975. [Roland Barthes, *Plăcerea textului. Roland Barthes despre Roland Barthes, Lecția*, traducere în limba română de Marian Papahagi și Sorina Dănilă, Chișinău, Editura Cartier, 2006.]

⁷ Jacques Derrida, „Circonfession” [1991], în Jacques Derrida, Geoffrey Bennington, *Jacques Derrida*, Paris, Seuil, 2008.

⁸ *Derrida. The Movie*, film realizat de Amy Ziering Kofman și Kirby Dick, 2002, 1 oră 25 min.

⁹ Hervé Guibert, *Mes Parents*, Paris, Gallimard, 1986.

¹⁰ Hervé Guibert, *À l’ami qui ne m’a pas sauvé la vie*, Paris, Gallimard, 1990. [Hervé Guibert, *Prietenului care nu mi-a salvat viața*, traducere de Nicolae Constantinescu, București, Editura Nemira, 1993.]

¹¹ Hervé Guibert, *Le Protocole compassionnel*, Paris, Gallimard, 1991.

¹² Hervé Guibert, *L’Homme au chapeau rouge*, Paris, Gallimard, 1992.

¹³ *La Pudeur ou l’impudeur*, film realizat de Hervé Guibert între iunie 1990 și aprilie 1991, difuzat pe TF1, în 30 ianuarie 1992, 1oră 02min.

Astruc și Michel Contat pentru a da o lovitură finală scriitorului, condamnat la moarte în viziunea structuraliștilor, fără a adera însă la postulatele acestora. Dacă Sartre plasează autorul, convertit în intelectual, în mijlocul maselor și al mișcărilor sociale, Barthes recurge la fotografie, mediu capabil să capteze această identitate difractată, care este simultan imagine și limbaj, scriitură și imaginar, pentru a individualiza figura creatorului. La antipodul acestor două atitudini care nu se exclud reciproc, se situează alternativa yourcenariană a căutării de sine prin intermediul unei narațiuni genealogice, susținută imagistic de documente oficiale și fotografii de familie, menite să asigure ancorarea referențială a textului. Deși s-a impus ca o prezență discretă în mediile literare ale epocii, figura autoarei de origine belgiană devine din ce în ce mai vizibilă în spațiul mediatic datorită exilului său auto-impus, care va deveni una dintre cele mai importante coordonate posturale. Dacă figura maternă este un centru focal în jurul căruia se organizează *Souvenirs pieux*, în „Circonfession” Jacques Derrida configurează un spațiu textual al doliului care îi mediază o confruntare cu propria moarte. La Derrida, actul scriiturii este actualizat ca o transfigurare, în timp ce fotografiile și filmul *Derrida* vor permite „spectralizarea” definitivă a figurii autorului. În aceeași perioadă, la începutul deceniului nouă, Hervé Guibert pune sub microscopul scriiturii cele mai mici detalii ale propriei vieți, transformându-și corpul într-un spațiu textual, fotografic și filmic destinat să contracareze lenta degradare provocată de boală. *La Pudeur ou l'impudeur*, înregistrarea ultimelor luni din viața lui Guibert sintetizează temele operei sale în integralitatea lor și marchează momentul apariției unui nou tip de ego-literatură care grefează textul pe imaginea fotografică și care aduce iluzia în proximitatea adevărului, propunând ceea ce vom numi autobiografie intermedială.

5. Structura tezei.

Cu toate că există un număr considerabil de studii și analize consacrate autorilor francofoni incluși în corpusul cercetării noastre, nicio abordare critică nu i-a luat în considerare în această configurație. Dacă majoritatea analizelor convocă o serie de nume în jurul unei problematice comune, propunându-și să identifice zonele de incidență dintre opere, niciuna dintre acestea nu are în vedere transpunerea discursului autobiografic într-un alt limbaj artistic.

În timp ce în cazul scrierilor autobiografice, operele se subsumează câmpului literar în virtutea unui stil manifest și a unui set de mize estetice implicite, fiind delimitate de funcțiile pe care autorii înșiși le atribuie literaturii, corpusul fotografic și filmic cu care avem de-a face va fi supus aceluiași tratament. Totodată nu ne propunem să avem în vedere toate interviurile filmate și toate documentarele consacrate autorilor selecționați, ci vom urmări mai îndeaproape numai acele opere vizuale construite în prezența și cu acordul figurii auctoriale.

O primă parte a cercetării, intitulată „Autobiografia în oglinda teoriei. Retorica obiectivității” sintetizează abordările contemporane ale genului autobiografic, care gravitează în jurul teoriei fundamentale lansate de Philippe Lejeune. Scopul nostru a fost acela de a investiga și de a reevalua critic retorica proprie acestor sisteme de categorii specifice naratologiei și ontologiei contemporane. Am urmărit felul în care autori precum Serge Doubrovsky, Alain Robbe-Grillet, Nathalie Sarraute și William Cliff se raportează, prin luări de poziție, la constrângerile impuse de viziunea canonică lejeuniană. Un spațiu extins de analiză este consacrat reacțiilor critice contemporane care se articulează în jurul unor taxinomii alternative – „l'automythobiographie”¹⁴, l' „l'égo-littérature ”¹⁵, „l'autonarration”¹⁶ – noi axe ale unui gen proteic în interiorul căruia coexistă formule hibride precum „narațiunile indecidabile”¹⁷ sau autobiografia teoretică. Investigarea contextului istoric, cultural și instituțional ne-a permis să urmărim motivele și modalitățile prin care se produce transferul conținutului autobiografic înspre zona vizualului și să identificăm „politicile” sau poeticile autorilor desfășurate între limitele impuse de dispozitivul media. Strategiile referențiale specifice fiecărei arte susceptibile de a susține un discurs autobiografic sunt denunțate de către scriitorii înșiși sau de către realizatori, cu scopul de a produce opere alogene, greu de clasat în afara unui sistem care ia în considerare frontierele permeabile dintre literatură, fotografie și cinema. Prin urmare se impune să luăm în considerare cele mai recente cercetări de specialitate care anexează iconografia de autor câmpului literar. Această viziune ne dă posibilitatea de delimita un nou eșafodaj teoretic în măsură să cuprindă metamorfoza unui conținut literar într-o formă vizuală. Această perspectivă ne-a permis să avem în vedere modificările conceptuale pe care le înregistrează noțiuni precum „Autor”, „operă” și „narațiune” și să sintetizăm axele de reflecție asupra unui nou tip de spațiu autobiografic.

A doua parte a cercetării, intitulată „Posturi și imposturi autoreflexive. Poeticile subiectivității” este consacrată analizei transversale a unui corpus de opere literare, fotografice și filmice. În primul capitol „A (se) scrie, a (se) spune” am investigat etapele deflexiunii identitare în *Les Mots* de Jean-Paul Sartre, susținute de utilizarea recurentă a intertextului și prin subsumarea referințelor la fotografie și la cinema unei false scenografii existențiale. Metamorfozele corporale ale protagonistului, culminând cu transformarea corpului în *corpus* sunt susținute de un tip de scriitură care dejoacă doctrina sartriană a

¹⁴ Claude Louis Combet, „De l'automythobiographie”, în *Revue des Sciences Humaines*, n° 263, 2001, p. 69-75.

¹⁵ Philippe Forest, *Le Roman, le réel et autres essais*, Nantes, Cécile Defaut, 2007.

¹⁶ Cf. Arnaud Schmitt, „La perspective de l'autonarration”, în *Poétique*, nr. 149, 2007, Paris, Seuil, p. 15.

¹⁷ Bruno Blanckeman, *Les Récits indécidables. Jean Echenoz, Hervé Guibert, Pascal Quignard*, Ville-Neuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2000.

transparenței absolute a limbajului. În ciuda aspectului său canonic, autobiografia filozofului existențialist devine un indicator al schimbării radicale de postură auctorială.

Pe de altă parte, *Le Labyrinthe du Monde* al lui Marguerite Yourcenar este o tentativă paradoxală de abolire a sinelui și o derealizare a conținutului său referențial. Această operă autobiografică prin intermediul căreia naratoarea retracează propria genealogie la scara umanității, este traversată în subsidiar de o preocupare intensă pentru „universalul singular” al lui Sartre. Interviuurile filmate în locuința americană a scriitoarei constituie mobilul unei strategii posturale care pune în scenă o figură insulară a romancierei exilate în Statele Unite. Plasate față în față, discursul vizual și textul literar s-au dovedit a fi două forme complementare ale autoreprezentării.

Dacă la Jean-Paul Sartre și la Marguerite Yourcenar am putut constata existența unui clivaj cronologic și a unei disparități la nivel de suport în funcție de formulele utilizate pentru a relata sau a capta eul, Roland Barthes este primul autor care propune o autobiografie ce reunește textul și imaginea în interiorul uneia și aceleiași cărți.

În al doilea capitol intitulat „Deconstruirea textului, construirea imaginii” am aplicat grila de lectură intermedială operei *Roland Barthes par Roland Barthes* pentru a individualiza temele rezistenței autorului la o scriitură care se vrea referențială. În ciuda existenței unui pact vizual și nominal autentificat la nivelul copertei volumului, sciziunea pronominală a lui „eu” în „tu” și „el”, utilizarea fragmentului, refuzul perspectivei cronologice precum și prezența reproducerilor fotografice de manuscrise alături de albumul de familie transformă această operă într-o autobiografie în negativ a unui subiect imaginar.

Pe urmele lui Roland Barthes, Jacques Derrida multiplică constrângerile impuse de „legea genului” și propune prin „Circonfession” o autobiografie teoretică și filozofică în care instanțele auctoriale, stilurile și trimerile la scrierile anterioare se amalgamează. Dincolo de aceste elemente aflate în prelungirea firească a deconstrucției, am încercat să arătăm modalitatea prin care fotografia joacă la Derrida rolul unui pivot filozofic în timp ce aparatul explicativ care însoțește cadrele fotografice trădează o preocupare intensă pentru jocurile denotative ale limbajului.

Problematika autoreprezentării ca practică artistică plurală ne-a preocupat în ultimul capitol intitulat „Cealaltă privire” și a constituit punctul de plecare pentru o analiză transversală a trilogiei guibertiene. Am urmărit protocolul vizual al operei sale fotografice, scriitura bolii, raportul dificil cu propria imagine, pâna la transformarea, în bună tradiție sartriană, a corpului suferind în corp glorios, care își însușește evanescența și fragilitatea imaginii filmice. Între evenimentul trăit și cel transcris, autorul interpune oglinzi-ecran succesive care transformă autobiografia într-un *ekphrasis* autodiegetic. Când se plasează în spatele obiectivului, Hervé Guibert alege să immortalizeze staze ale scriiturii precum propria

masă de lucru încărcată de manuscrise în dezordine, din dorința de a transforma suprafața imaginii în *analogon* al paginii. Între text și imagine survine o altă privire care transformă lectura în contemplare și invers.

Dacă până în acest punct al cercetării noastre am urmărit metamorfoza formei scripturale într-o formă vizuală, acordând o atenție specială disonanțelor dintre formula lejeuniană și proiectele autobiografice transgresive, așa cum au fost ele actualizate de autorii reținuți în corpus, a treia parte a tezei intitulată „De cealaltă parte a oglinzii. Spațiul autobiografic intermedial” este consacrată operelor filmice *Sartre par lui-même*, *La Pudeur ou l'impudeur* și *Derrida*. Deși se propun ca un nou volet al proiectului autobiografic, aceste producții vizuale nu se detașează radical de suportul textual care le precede, fiind rezultatul unei translații de conținut, de discurs, de teme și de imagini dinspre pagină înspre suprafața ecranului. În fața camerei de luat vederi, Sartre reia discursul renunțării la literatură erijându-se în intelectual angajat și definitivează cu sprijinul realizatorilor un al doilea act autobiografic. De asemenea, postura lui Hervé Guibert cineast ne-a permis să ilustrăm modalitatea prin care imaginea filmică absoarbe, pe de o parte, fotografia și transformă scriitura în coloană sonoră, pe de altă parte, operând în acest fel o sinteză a creației guibertiene. Această autobiografie intermedială se propune ca un corp secund, spectral, singurul care se poate sustrage iminenței morții.

Autobiografia vizuală *Derrida* captează figura unui filozof nomad care alternează cursuri, conferințe și călătorii precum și cea a unei subiectivități diseminate în interiorul operei, refuzând să își dezvăluie interioritatea în fața camerei. Analiza punctuală a referințelor intergenerice afiliate autobiografiei și a temelor dublului a contribuit la definirea unui corpus filmic strâns asociat unui corpus textual. Examinarea acestei relații ne-a permis să identificăm urmele subiectului derridian reticent față de convențiile genului pentru a proclama mai degrabă existența unui eu fantomatic, convocabil exclusiv la nivelul interferenței între diferite forme media.

În ultima parte a acestei cercetări am indicat coordonatele principale ale autobiografiei intermediale: circuitul temelor și al procedeelelor de creație afiliate literaturii, fotografiei și filmului, negocierea statutului auctorial între autor, realizator și celelalte instanțe de producție media, transferurile și suprapunerile generice, modificarea statutului lectorului și existența unui proiect autobiografic.

6. În concluzie

Prin intermediul acestei teze nu ne-am propus să realizăm un inventar exhaustiv al formulelor autobiografice contemporane ancorate în mai multe registre artistice și nici să elaborăm un sistem teoretic care să înlocuiască abordările canone în vigoare în mediul critic și universitar

francofon. Touși, acest studiu propune o breșă teoretică în interiorul unui fenomen în plină procesualitate, greu asimilabil unei taxinomii, imprevizibil, pentru care scriitura reprezintă stadiul inițial al unei mediamorfoze în timp ce punctul terminus rămâne încă necunoscut și greu de anticipat. Vazută ca un proces transformativ al identității, intermedialitatea anulează valoarea de adevăr atașată în mod tradițional autobiografiei, privilegiind în schimb un adevăr al opereii. În virtutea acestei afirmații, autobiografia în forma sa intermedială este o construcție simultan autografă și alografă, o formă de autofigurare și de autoficționalizare. În cele din urmă, intervenția autorului în procesul de construcție mediatică a propriei posturi duce la construcția autorului ca operă și a unui corpus autobiografic tranzitiv independent de orice constrângere generică.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. SURSE PRIMARE

Roland Barthes

BARTHES, Roland, *Roland Barthes*, Paris, Seuil, col. „Écrivains de toujours”, 1975, 192 p.

Jacques Derrida

DERRIDA, Jacques, „Circonfession”, în Jacques Derrida, Geoffrey Bennington, *Jacques Derrida*, Paris, Seuil, col. « Les Contemporains », 1991, 256 p.

Derrida, film realizat de Kirby Dick și Amy Ziering Kofman, John Doe Films, 2004, 1 oră 25 min.

Hervé Guibert

GUIBERT, Hervé, *Mes Parents*, Paris, Gallimard, 1986, 169 p.

GUIBERT, Hervé, *À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie*, Paris, Gallimard, 1990, 265 p.

GUIBERT, Hervé, *Le Protocole compassionnel*, Paris, Gallimard, 1991, 227 p.

GUIBERT, Hervé, *L'Homme au chapeau rouge*, Paris, Gallimard, 1992, 154 p.

GUIBERT, Hervé, *La pudeur ou l'impudeur*, film realizat de Hervé Guibert, 1991, 58 min.

GUIBERT, Hervé, *Photographe*, texte de Jean-Baptiste Del Amo, Paris, Gallimard, 2011, 222 p.

Jean-Paul Sartre

SARTRE, Jean-Paul, *Les Mots*, Paris, Gallimard, 1964, 213 p.

Sartre par lui-même, film realizat de Alexandre Astruc și Michel Contat, 1975, 3 ore 07 min.

Marguerite Yourcenar

YOURCENAR, Marguerite, *Le Labyrinthe du monde I. Souvenirs pieux* [1974], *Le Labyrinthe du monde II. Archives du Nord* [1977], *Le Labyrinthe du monde III. Quoi ? L'éternité* [1988], în *Essais et mémoires*, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1991, p. 707-1431.

HERMANT, Michel, „Marguerite Yourcenar. Une vie, une œuvre, une voix”, emisiune din 19 februarie 1972, Antenne 2, 1 oră 5 min.

DASNOY, Philippe, „Dans l'île du Mont-Désert chez Marguerite Yourcenar”, emisiune realizată de Jean Antoine, 1975, RTBF, 47 min.

Nicolas RIBOWSKI, Bernard PIVOT, *Apostrophes*, „Spécial Marguerite Yourcenar”, Paris, Antenne 2, 7 decembrie 1979, 1 oră 10 min.

B. SURSE CRITICE

I. STUDII CRITICE PE AUTORI

Roland Barthes

- BADIR, Sémir (ed.), *Roland Barthes en „cours” (1977-1980) : un style de vie*, Dijon, Éditions Universitaires de Dijon, 2009, col. « Écritures », 208 p.
- BOUGNOUX, Daniel (ed.), *Empreintes de Roland Barthes*, Nantes, Cécile Defaut, 2009, 225 p.
- BURKE, Séan, *The Death and Return of the Author: Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2010, 312 p.
- MARTY, Éric, *Roland Barthes, la littérature et le droit à la mort*, Paris, Seuil, 2010, 58 p.
- ROCHE, Roger-Yves, *Photofictions. Perec, Modiano, Duras, Goldschmidt, Barthes*, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2009, 315 p.
- SONTAG, Susan, *L'Écriture même : à propos de Barthes*, traduit de l'anglais par Philippe Blanchard en collaboration avec l'auteur, Paris, Christian Bourgois Éditeur, 1982, 63 p.

Jacques Derrida

- APPLEBAUM, David, *Jacques Derrida's Ghost. A conjuration*, New York, State University of New York Press, 2009, 142 p.
- MALLET, Marie-Louise (ed.), *L'Animal autobiographique. Autour de Jacques Derrida*, Paris, Galilée, 1999, 563 p.
- PEETERS, Benoît, *Derrida*, Paris, Flammarion, col. „Grandes biographies”, 2010, 740 p.
- SMITH, Robert, *Derrida and Autobiography*, Oxford, Cambridge University Press, 1995, 205 p.
- STEINMETZ, Rudy, *Les Styles de Derrida*, Bruxelles, De Boeck-Wesmael, 1994, 249 p.

Hervé Guibert

- BLANCKEMAN, Bruno, *Les Récits indécidables. Jean Echenoz, Hervé Guibert, Pascal Quignard*, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2008, 222 p.
- BOULÉ, Jean-Pierre, *Hervé Guibert : L'entreprise de l'écriture du moi*, Paris, L'Harmattan, 2001, 324 p.
- GENON, Arnaud, *L'Aventure singulière d'Hervé Guibert*, f.l., Mon Petit Éditeur, 2012, 140 p.
- POINAT, Frédérique, *L'Œuvre siamoise. Hervé Guibert et l'expérience photographique*, Paris, L'Harmattan, col. „Champs Visuels”, 2008, 330 p.
- SARKONAK, Ralph, (ed.), *Le Corps textuel d'Hervé Guibert*, Paris, Lettres Modernes, 1997, 315 p.

Jean-Paul Sartre

- BENOÎT, Denis, *Littérature et engagement. De Pascal à Sartre*, Paris, Seuil, 2000, 316 p.
- BERTHOLET, Denis, *Sartre. L'Écrivain malgré lui*, Gollion, Infolio, 2005, 128 p.
- BUISINE, Alain, *Laideurs de Sartre*, Lille, Presses Universitaires de Lille, 1986, 198 p.
- BURGELIN, Claude (ed.), *Lectures de Sartre*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1986, 340 p.
- CONTAT, Michel (ed), *Pourquoi et comment Sartre a écrit Les Mots. Genèse d'une autobiographie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1998, 420 p.
- HENRY-LEVY, Bernard, *Le Siècle de Sartre*, Paris, Grasset, 2000, 663 p.

Marguerite Yourcenar

- BLANCKEMAN, Bruno (ed.), *Les Diagonales du temps. Marguerite Yourcenar à Cerisy*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, col. „Interférences”, 2007, 367 p.
- CASTELLANI, Jean-Pierre, *Je, Marguerite Yourcenar : D'un „ Je” à „ L'Autre ”*, Paris/Bucarest, EST-Samuel Tastet Éditeur, 2011, 327 p.
- LASCU-POP, Rodica, MANEA, Lucia, POIGNAULT, Rémy (ed.), *La Poétique de l'espace dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar. Actes du colloque international de Cluj, Roumanie, les 6-8 octobre 2010*, Clermont-Ferrand, SIEY, 2013, 412 p.
- POIGNAULT, Rémy, *L'Antiquité dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar. Littérature, mythe et histoire*, vol I et II, Bruxelles, Latomus, Revue d'Études Latines, 1995, 1096 p.
- SARDE, Michèle, *Vous, Marguerite Yourcenar. La passion et ses masques*, Paris, Robert Lafont, 1995, 425 p.
- SAVIGNEAU, Josyane, *Marguerite Yourcenar. L'Invention d'une vie*, Paris, Gallimard, 1990, 343 p.

II. STUDII AUTOBIOGRAFICE

- BEAUJOUR, Michel, *Miroirs d'encre*, Paris, Seuil, 1980, 379 p.
- BRUSS, Elisabeth, *Autobiographical Acts: the Changing Situation of a Literary Genre*, Baltimore, London, The John Hopkins University Press, 1976, 184 p.
- DELHEZ-SARLET, Claudette, CATANI, Maurizio (ed.), *Individualisme et Autobiographie en Occident*, Bruxelles, Éditions de Université de Bruxelles, 1983, 293 p.
- GASPARINI, Philippe, *Est-il Je ? Roman autobiographique et autofiction*, Paris, Seuil, 2004, 393 p.
- GUSDORF, Georges, *Lignes de vie 2. Auto-bio-graphie*, Paris, Odile Jacob 1991, 504 p.
- KAUFMANN, Jean-Claude, *Quand je est un autre : pourquoi et comment ça change en nous*, Paris, Éditions Pluriel, 2012, 249 p.
- KEEFFE, Terry, SMYTH, Edmund, *Autobiography and the existential Self. Studies in Modern French Writing*, Liverpool, Liverpool University Press, 1995, 297 p.
- LECLERCQ, Jean, MONSEU, Nicolas (ed.) *Phénoménologies littéraires de l'écriture de soi*, Dijon, Éditions Universitaires de Dijon, col. „Écritures”, 2009, 247 p.
- LEJEUNE, Philippe, *Le Pacte autobiographique*, Paris, Seuil, 1975, 275 p.
- LEJEUNE, Philippe, *Je est un autre*, Paris, Seuil, 1980, 373 p.
- LEJEUNE, Philippe, *Signes de vie. Le pacte autobiographique 2*, Paris, Seuil, 2005, 273 p.
- MONTANDON, Alain (ed.), *De soi à soi : l'écriture comme autohospitalité*, Clermont-Ferrand, Presses Universitaires Blaise Pascal, 2004, 214 p.
- OLNEY, James, *Autobiography essays theoretical and critical*, Princeton, Princeton University Press, 1980, 312 p.
- TORRE, Estrella de la, RENOUPREZ, Martine, *L'Autobiographie dans l'espace francophone. I. La Belgique*, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2003, 202 p.

III. STUDII DE NARATOLOGIE, POETICĂ ȘI TEORIE LITERARĂ

- DÄLLENBACH, Lucien, *Le Récit spéculaire. Essai sur la mise en abyme*, Paris, Seuil, 1977, 247 p.
- FOREST, Philippe, *Le Roman, le réel et autres essais*, Nantes, Cécile Defaut, 2007, 302 p.
- FOUCAULT, Michel, BARTHES, Roland, Jacques, BAUDRY et alii, *Tel Quel, Théorie d'ensemble*, Paris, Seuil, 1968, 412 p.
- GABIK, Suzi, *Le Modernisme et son ombre*, traduit de l'anglais par Michèle Hechter, Paris, Thames & Hudson, 1997, 174 p.
- GENETTE, Gérard, *Palimpsestes, La littérature au second degré*, Paris, Seuil, 1982, 468 p.
- GENETTE, Gérard, *Seuils*, Paris, Seuil, 1987, 389 p.
- JENNY, Laurent, *La Parole singulière*, Paris, Belin, 1990, 182 p.
- KAUFMANN, Vincent, *La Faute à Mallarmé. L'aventure de la théorie littéraire*, Paris, Seuil, 2011, 322 p.
- MAN, Paul de, *Allegories of Reading*, New Heaven, Yale University Press, 1979, 302 p.
- RICŒUR, Paul, *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1990, 424 p.
- STAROBINSKI, Jean, *La Relation critique*, Paris, Gallimard, 2001, 408 p.

IV. STUDII FOTOGRAFICE, FILMICE, MEDILOGICE ȘI INTERMEDIALE

- ASTRUC, Alexandre, *Du Stylo à la caméra et ... de la caméra au stylo : écrits (1942-1984)*, Paris, Éditions de L'Archipel, 1992, 435 p.
- AUMONT, Jacques, *L'Image*, Paris, Fernand Nathan, 2000, 248 p.
- BAZIN, André, *Qu'est-ce que le cinéma ? Ontologie et langage*, Paris, Éditions du Cerf, 1958, 177 p.
- BERNAS, Steven, *L'Impouvoir de l'auteur(e). Création et médias*, Paris, L'Harmattan, 2007, 205 p.
- BOURDIEU, Pierre, *Un Art moyen, essai sur les usages, sociaux de la photographie*, Paris, Éditions de Minuit, 1965, 363 p.
- DELEUZE, Gilles, *Cinéma 1. L'image-mouvement*, Paris, Éditions de Minuit, 1983, 297 p.
- DELEUZE, Gilles, *Cinéma 2. L'image-temps*, Paris, Éditions de Minuit, 1985, 378 p.
- ESQUENAZI, Jean-Pierre, GARDIES, André (ed.), *Le je à l'écran. Actes du colloque de Cerisy-la-Salle*, Paris, L'Harmattan, 2006, 340 p.
- FERRARI, Federico, NANCY, Jean-Luc, *Iconographie de l'auteur*, Paris, Galilée, 2005, 95 p.
- LOUVEL, Liliane, SCEPI, Henri (ed.), *Texte/Image : nouveaux problèmes*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2005, 378 p.

- McLUHAN, Marshall, *Pour comprendre les média : les prolongements technologiques de l'homme*, traduit de l'anglais par Jean Paré, Paris, Mame/Seuil, 1968, 404 p.
- MEAUX, Danielle, VRAY, Jean-Bernard (ed.), *Traces photographiques, traces autobiographiques*, Saint-Étienne, Publications de l'Université de Saint-Étienne, 2004, 405 p.
- MONTANDON, Alain (ed.), *Iconotextes*, Paris, Ophrys, 1990, 304 p.
- DESGOUTTE, Jean-Paul, *Le Verbe et l'image. Essais de sémiotique audiovisuelle*. Paris, L'Harmattan, 2003, 114 p.
- HEINICH Nathalie, *De la Visibilité. Excellence et singularité en régime médiatique*, Paris, Gallimard, „Bibliothèque des sciences humaines”, 2012, 593 p.
- HIGGINS Dick, *Horizons. The poetics and Theory of the Intermedia*, Illinois, Southern Illinois University Press, 1984, 146 p.
- MITCHELL, Thomas, *Iconologie : image, texte, idéologie*, Paris, Les Prairies Ordinaires, 2009, 317 p.
- MÜLLER, Jürgen, FROGER, Marion (ed.), *Intermédiarité et Socialité. Histoire et géographie d'un concept*, Munster, Nodus, 2006, 128 p.
- TUDORET, Patrick, *L'Écrivain sacrifié. Vie et mort de l'émission littéraire*, Paris, Le bord de l'eau, INA, 2009, 252 p.
- VIEIRA, Célia, RIO-BOVO, Isabel (es.), *Inter Media. Littérature, cinéma et intermédiarité*, Paris, L'Harmattan, „Logiques sociales”, 2011, 246 p.
- WAGNER, Peter, (ed.) *Icons-Texts-Iconotext. Essais on Ekphrasis and Intermediality*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1996, 415 p.